

суспільно-географічні дослідження

Висновок. Трансформація аграрної сфери, зокрема обласного регіону не є однорідною за своєю суттю. Співставивши ряд показників та побудувавши "дерево-поєднань" визначено, що у територіальному відношенні трансформування також не є однорідним. Виділяються зони де певні соціальні показники зазнавали позитивних тенденцій й інші, де негативних.

Отже, трансформування соціальної складової аграрної сфери, як аграрної сфери загалом, значно варіає у межах геопростору.

Список використаних джерел:

1. Гладич Б. Б. Аграрний сервіс. Організаційно-технічний аспект / Б. Б. Гладич, М. Г. Данильченко, А. М. Стельмашук. – Тернопіль : Економічна думка, 2001. – 224 с.
2. Губені Ю. Е. Основи підприємництва і агробізнесу : навч. посіб. / Ю. Е. Губені. – Львів : Укр. технології, 2002. – 256 с.
3. Лазоренко В. О. та ін. Основні тенденції розвитку агробізнесу в Україні / В. О. Лазоренко // Формування ринкових відносин в Україні. – 2003. – №1. – С. 90–95.
4. Майовець Є. Й. Напрями підвищення ефективності використання аграрного потенціалу регіону Є. Й. Майовець // Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Ресурсне забезпечення інтелектуально-інноваційного розвитку регіону : щорічник наукових праць. – Львів. : ІРД НАН України, 2007. – Вип. 3 (65). – С. 433 – 443.
5. Михасюк І. Аграрний сектор АПК : проблеми і шляхи вирішення / І. Михасюк, А. Герасимчук. – Львів : Львів. ун-т, 2001. – 230 с.
6. Нагірна В. П. Концептуальні засади суспільно-географічних досліджень АПК України (трансформації і перспектива) / В. П. Нагірна // Київський географічний щорічник. – 2002. – Вип. 1. – С. 53–64.
7. Ринкова трансформація господарства регіону (кластерний підхід) : навч. посіб. / Г. М. Заболотний, О. М. Дідик, В. І. Захарченко, А. М. Ступницький. – Вінниця : Видавн. відділ ВДАУ, 2006. – 395 с.
8. Трансформація сільського господарства та села : ювілейний зб. наук. статей / за ред. Ю. Е. Губені. – Львів : ЛНАУ, 2010. – 420 с.

Борисова О.В., Торяник М.Ф.
*Національний педагогічний університет
імені М.П. Драгоманова*

ГАДЯЧ – ГЕТЬМАНСЬКА СТОЛИЦЯ В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ВНУТРІШНЬОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

Проаналізовано історико-культурний та природно-рекреаційний потенціал м. Гадяча Полтавської області як чинника розвитку індустрії туризму та забезпечення сталого розвитку регіону.

Проанализировано историко-культурный и природно-рекреационный потенциал г.Гадяч Полтавской области как фактора развития туризма и обеспечения устойчивого развития региона.

Analyzed the historical-cultural and recreational Gadyach as a potential factor in tourism development and sustainable development of the region.

суспільно-географічні дослідження

Постановка проблеми та її актуальність. Зростання туристської активності людини є закономірністю сучасного соціального розвитку, практичним показником її свободи, яка з'являється в ході набуття останньою індивідуального досвіду.

Потребу подорожувати нелегко стерти з суспільної свідомості. Не всі мають можливість подорожувати зарубіжними країнами, проте можливість подорожувати своєю або її окремими регіонами з метою відпочинку, наукового або спортивного туризму, мають набагато більше осіб. Таким чином останні можуть задовольнити цю глибоку і довічну потребу сучасної людини, опанувати цінності свободи, отримати відомості про мальовничі місця української землі, визначні пам'ятки її багатой культури, доторкнутися до стародавніх звичаїв та традицій народу та реалізувати девіз справжнього туриста: «Знай і шануй свій край!».

Стратегія стійкого розвитку галузі туризму та рекреації в Україні передбачає залучення в процес створення національного туристичного продукту нових туристично привабливих територій. Яскравим прикладом гармонійного поєднання та співіснування природної краси та багатой історико-культурної спадщини є Гадяч – місто козацької слави, гетьманська столиця України.

Метою статті є окреслити туристичну привабливість та перспективи розвитку м. Гадяча як одного з туристичних центрів Полтавщини.

Виклад основного матеріалу. На сучасній туристичній мапі України вистачає відомих та яскравих місць, а ще більше – малознаних та маловідомих, але від цього не менш цікавих. Одне з них – місто Гадяч Полтавської області, розташоване на березі р. Псел, місто-музей, заповідник, мальовничий куточок, який Леся Українка назвала «містом лагідной краси і такою Україною, що українішої немає»[3, с. 3].

За свідченнями археологів, перші поселення на території м. Гадяч з'явилися ще в скіфські часи. У X-XIII ст. на території сучасного міста існувало велике городище, яке разом з іншими виконувало роль прикордонних застав на зразок Посульської системи укріплень. На початку XVI ст. Гадяч, розташований в фортифікаційно зручному місці, на порубіжні з татарською вольницею, перетворюється на одне з найзначніших міст тогочасної України, жителі якого входять до однойменного полку з числа 20 заснованих гетьманом Ружицьким. Зручне оборонне розташування міста на підвищенні, в оточенні дрімучих лісів та глибоких балок-ярів, стало одним з пояснень походження його назви: топонім «Гадяч», ймовірно, походить від слова «годяче» - додатне для життя та оборони.

Офіційною датою заснування міста вважається 1634 рік, коли брацлавський воєвода Лукаш Жулкевський «...заселив Гадяцьке городище і перетворив його на головний опорний пункт для подальшої колонізації краю.» [3,с.15]. Гадяч стає великим торговим містом з

суспільно-географічні дослідження

власним поташним виробництвом, продукція якого відправлялась до фабрик Гданська. Поблизу міста виготовляли селітру та скло. Одночасно, Гадяч XVII ст. – це потужний оборонний вузол, головне призначення якого – захист від кримських татар та московських ратних людей. Тому його планують і розбудовують як фортецю спочатку під керівництвом коронного гетьмана С. Конецпольського, надалі її добудовують і зміцнюють козацькі гетьмани. До нашого часу з південної сторони Замкової гори збереглися залишки оборонних валів, підземна в'язниця і кілька підземних ходів, які з'єднували фортецю з різними частинами міста.

Підземелля Гадяча – це окрема сторінка в історії міста. Місцеві краєзнавці за часом виникнення, цеглою і способом її кладки умовно поділяють їх на групи: найдавніші, періоду Київської Русі, періоду Гетьманщини та Північної війни. Підземні ходи починались з приватних підвалів козацької старшини, церков, гетьманського палацу. В підземеллях міста в різні часи існували: козацька в'язниця, льохи для зберігання припасів і військової амуніції, гетьманські скарбниці, схованки особистих цінних речей. Гадяцькі підземелля прокладені в твердій глині, значна частина їх пошкоджена під час сучасного будівництва та під обвалами, але ті, що збереглися, поза сумнівом, є не лише найцікавішим історичним, але й перспективним туристичним об'єктом. Зі знахідок підземель (експонати скіфської доби, перначі, козацькі мушкети, списи, монети, кинджали тощо) в місті створена окрема експозиція «Підземний світ» [6].

В середині XVII ст. старовинне місто стає однією з ключових козацьких баз, де формується українське військо, набуває особливого статусу рангового володіння гетьмана Б. Хмельницького і отримує назву «Гадяцький ключ». У цьому випадку «ключ» розглядається як символ самоврядності території, яка нікому не підлягає, окрім гетьмана війська запорізького. На думку В.В. Кривошеї, саме в Гадячі тих часів відчувався найбільший по всій Україні вплив Запорізької Січі [4]. Б. Хмельницький відвідував Гадяч багато разів, тримав у ньому військову скарбницю, тут жили його найдовіреніші особи, а центр міста – Замкова гора – перетворюється на політичний центр всієї округи, а в окремі періоди – і всієї держави.

В 1658 році в Гадячі гетьманом І. Виговським був підписаний договір між Україною та Річчю Посполитою, відомий під назвою «Гадяцький трактат», згідно з яким Україна під назвою «Велике князівство Руське» діставала такі права, що й Велике князівство Литовське, утворюючи конфедерацію трьох націй. Це була перша спроба офіційно об'єднати Україну і поставити її на один щабель з європейськими державами, спроба стати вільною, незалежною державою - спроби, яким не судилося реалізуватися.

суспільно-географічні дослідження

В 1663 році Гадяч стає першою столицею Лівобережної України, політичним центром Гетьманщини. Тут знаходився гетьманський уряд на чолі з І. Брюховецьким, зберігалися клейноди, хорунгови, військовий скарб, видавалися гетьманські накази. Місто стає центром дипломатичних шляхів Лівобережжя, як столицю його визнають московський, польський та інші уряди.

Активно розбудовуючи Гадяч, гетьман І. Брюховецький перебудовує оборонні та адміністративні споруди на Замковій горі, доповнює архітектурний ансамбль полковою родинною Богоявленською церквою (в якій згодом був похований), кам'яницею, що збереглася до наших днів, підземними ходами. Місто отримує Магдебурське право.

З долею міста як з ранговою гетьманською маєтністю нерозривно пов'язані долі й інших гетьманів України – П. Дорошенка (рідний брат гетьмана – Андрій – був гадяцьким городовим отаманом); І.Самойловича – гетьман регулярно відвідував свою резиденцію та намагався її розбудовувати; І. Мазепи – в місті за його підписом було видано низку універсалів, знаходилися великі склади господарського та армійського призначення, в цей період Гадяч відіграв важливу роль в подіях Північної війни; Д. Апостола, який за шість років свого гетьманування намагався відродити колишню силу Гетьманщини та її столиці; К.Розумовського, який продав місто царській казні.

Гетьманський період в історії Гадяча відображено в численних яскравих експозиціях краєзнавчого музею міста, які були суттєво відновлені до 350-ї річниці підписання договору. Вони представлені архівними документами, грамотами, давніми картами, автентичними знахідками з підземель та гетьманської фортеці на Замковій горі.

В означений період з історією міста пов'язані долі ще двох видатних українців – гадяцького полкового судді Г. Граб'янки, автора козацького літопису, та філософа, просвітника, поета і музиканта Г. Сковороди, який двічі відвідав Гадяч – в 1753 та 1764 рр.

Гадяч – батьківщина одного з найвидатніших діячів ХІХ ст. М.П. Драгоманова, чії філософські, історичні та соціологічні праці формували політичну еліту країни на початку ХХ століття. Перші згадки про родину Драгоманових відомі ще з часів гетьманування К. Розумовського, коли той подавав до сенату відомості про походження гадяцьких козацьких родів, загострюючи між ними національні мотиви: із сербів – Драгоманови. З місця, де стояв будинок Драгоманових, відкривається чудовий краєвид на широку долину річки Псел, а також видно залишки родинної власності – водяного млина. У будинку тривалий час жила сестра М.П. Драгоманова, відома поетеса, письменниця, громадська діячка О. Пчілка. Згодом, вона переїжджає на околицю міста – хутір Зелений гай. Саме тут, в будинку матері, неодноразово перебувала і писала свої безсмертні твори Леся Українка. В лісі ще збереглися стежки, по яких їздила на двоколці письменниця, місця, де вона творила. Відомі люди

суспільно-географічні дослідження

збиралися у Зеленому гаю: М. Коцюбинський, В. Стефаник, М. Старицький, Г. Хоткевич, В. Самійленко. У 1899 році на гостину до Л. Українки приїздили буковинська письменниця О. Кобилянська, влітку того ж року – М.В. Лисенко зі своїм мандрівним хором.

Хутір Зелений гай сьогодні перейменовано на Лесин гай. На місці, де стояв будинок О. Пчілки, створено меморіальну зону: на честь сторіччя з дня народження Л. Українки встановлено обеліски з її портретом, а також портретами матері та дядька М.П. Драгоманова, побудована альтанка, упорядковані джерела. На співочому полі щороку проводиться театралізоване свято «Дивоцвіт Лесинога гаю», яке привертає увагу до творчості поетеси учасників різного віку з різних регіонів України. 2013 року в центрі міста на вулиці Гетьманській було закладено перший камінь в спорудження пам'ятника Лесі Українці за макетом відомого скульптора І. Кавалерідзе.

Вулицю, на якій знаходилася садиба Драгоманових, а тепер встановлено пам'ятний знак, названо іменем поетеси. Саме ж місце колишньої садиби зветься Драгомановою горою. А по вулиці Драгоманова в будинку, де сьогодні знаходиться редакція газети «Гадяцький вісник», з 1917 р. О. Пчілка започаткувала випуск у місті газети «Рідний край» та журналу «Україна молода».

З історією міста пов'язане ім'я видатного українського письменника П.Мирного, який 14-ти річним юнаком влаштувався писарем в Гадяцький суд, де пропрацював майже 10 років. Пізніше життя Гадяцького повіту кінця XIX ст. було детально описано у його повісті «Хіба ревуть воли як ясла повні». На території сучасного району і в самому місті в різні періоди побували : М. Гоголь, А. Чехов, Т. Шевченко. 2014 року в Гадячі шанувальники творчості великого Кобзаря встановили пам'ятник на його честь.

Події минулих часів, відомі постаті, долі яких пов'язані з історичним розвитком міста, вплинули на формування потужного пласту історико-культурних ресурсів, які, в свою чергу, здатні стати базою для розвитку різних видів туризму на Гадячині. Вже сьогодні Гадяч є осередком паломницького туризму. В місті у 1813 році на єврейському цвинтарі похований геній і мудрець єврейського народу, великий авторитет у законах Тори, засновник руху Хабат – рабін Шнеур Залман (1745-1813). На місці захоронення рабіна збудовано усипальницю, яка постійно відкрита для приїжджих євреїв. Кожного року в день смерті праведника до Гадяча приїздять близько 5 тис. євреїв з різних країн світу. Поблизу усипальниці на кошти єврейської громади побудовано велику синагогу та готель для паломників, встановлено пам'ятний знак на місці загибелі 600 євреїв у роки Другої світової війни. Отже, Гадяч – один з центрів хасидизму на Україні, релігійно-містичного руху, який генетично є духовним продуктом українського єврейства. Поряд з паломницьким, перспективним є розвиток етнічного туризму: все частіше нащадки колишньої єврейської

суспільно-географічні дослідження

громади міста приїздять до Гадяча з метою відвідати могили предків на відновленому єврейському кладовищі .

Велике значення для туристичної привабливості території мають її природні ресурси, які впливають на естетичне сприйняття людини, зміцнюють її здоров'я, підвищують працездатність, покращують самопочуття. Дослідник Гадяча середини XIX ст. А. Луговий , описуючи, яким було місто за часів Гоголя, зазначив, чим воно відрізняється від інших міст України: «Благорастворением воздухон, в следствии того долговечностью живущих в нем. Хотите долго жить – поезжайте в Гадяч.» [3, с. 3]. Місто розташоване на високому мальовничому правому березі річки Псел, широколистяні, переважно дубово-липові насадження якого є основою великого регіонального ландшафтного парку «Гадяцький». Рослинність парку представлена значною кількістю червонокнижних і лікарських рослин, серед яких анемони, проліски, орхідеї, дикі гладіолуси, ділянки ялівцевого лісу тощо. На околиці міста в заповідному урочищі «Галочка» посеред дубового гаю, де вік дерев становить від 150 до 300 років, розташований санаторій для людей з проблемами органів дихання. Родзинкою санаторного парку є велика колекція паркової скульптури радянського періоду. Природні ресурси міста, які, в першу чергу, характеризуються лікувально-цілющим впливом на організм, здатні стати сприятливим фоном для відпочинку та туризму: спортивного (на байдарках по р. Пселу), екологічного, оздоровчого, зеленого тощо.

Висновок. Отже, місто Гадяч має значний історико-культурний та природно – рекреаційний потенціал, який може стати базою для розвитку індустрії туризму, що є важливим чинником забезпечення сталого розвитку міста і району в цілому. Реалізація можливостей, пов'язаних з нарощуванням туристичної діяльності, дозволить створити нові робочі місця, розвинути міську інфраструктуру, вирішити, до певної міри, комплекс проблем соціально-економічного порядку. Але для цього необхідно вжити ряд невідкладних заходів, серед яких, насамперед: відділу культури райдержадміністрації передбачити кошти у районному та міському бюджетах на розвиток туризму; активізувати пошук інвесторів та залучення інших джерел фінансування; приділити, з боку адміністрації, більше уваги паломницькому туризму, який не обслуговується в місті на належному рівні, спричиняє незручності як для тисяч щорічних прочан-хасидів, так і для місцевих жителів, адже саме паломництво може стати істотним каналом наповнення міського бюджету; виділити кошти на облаштування історичного центру Гадяча – Замкової гори: відновити фрагменти валів, зробити доступними для огляду в'язницю та частину підземних ходів тощо; перетворити гору на історико-меморіальний комплекс – справжній центр гетьманської столиці та козацької слави. З метою популяризації численних туристичних об'єктів міста слід більш тісно співпрацювати з друкованими та інтернет-виданнями туристичного спрямування;

суспільно-географічні дослідження

перетворити міський краєзнавчий музей на туристичний осередок міста, за допомогою його співробітників розробити низку туристичних маршрутів та екскурсій, розрахованих на різні категорії населення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бантыш – Каменский Д.Н. История Малой России от водворения славян всей стране до уничтожения гетьманства. – К. : Знання, 1997. – 157с.
2. Герасимчук В. Виговщина і Гадяцький трактат. – Львів: Світ, 1990. – 134с.
3. Костюк В.С. Гадяч – гетьманська столиця та незагоєні рани України. – К.: КВІЦ, 2013. – 150с.
4. Кривошея В.В. Козацька старшина гетьманщини. – К.: Знання, 2010. – 193с.
5. Філософські нариси туризму: науково-навчальне видання / За ред. В.С. Пазенка/ - К.: Центр духовної культури, 2005 – 328с.
6. Торяник М.Ф. Гадяцькі підземелля. – Гадяч: вид-во «Гадяч», 2012. – 9с.

Байтеряков О.З.
*Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Б. Хмельницького*

ЗАГАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНАЛЬНОЇ СТРУКТУРИ ТУРИСТСЬКОЇ СИСТЕМИ ЗАКАРПАТТЯ

Розглянуто склад регулюючих, реалізуючих та сприяючих спеціалізованих туристських закладів у функціональній структурі туристської системи Закарпаття. Проаналізовано роль контрольно-рятувальної служби і маршрутно-кваліфікаційних комісій як регулюючих органів самодіяльного туризму в Закарпатті.

Рассмотрен состав регулирующих, реализующих и способствующих специализированных туристских учреждений в функциональной структуре туристской системы Закарпатья. Проанализирована роль контрольно-спасательной службы и маршрутно-квалификационных комиссий как регулирующих органов самодетельного туризма в Закарпатье.

The composition of the regulatory, implementing and promoting specialized tourist agencies in the functional structure of the tourism system of Zakarpattia region has been considered. The role of the control and rescue service and the route-qualification commissions as the regulators of the amateur tourism in Zakarpattia region has been analyzed.

В Закарпатті створено досить розвинену туристську систему, вона володіє різноманітним природним і культурно-історичним ресурсним потенціалом, що створює передумови для занять різними видами туризму. Проте відносна стихійність освоєння туристського потенціалу Закарпаття в нинішніх об'ємах призводить до високих туристських навантажень на окремі території, до погіршення рекреаційних властивостей ландшафту,